

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ

FEATURES OF DEVELOPING COMMUNICATIVE CULTURE IN FUTURE HISTORY TEACHERS IN THE CONTEXT OF BLENDED LEARNING

У статті проаналізовано значення поняття культурна комунікація й визначено її, як комплексну характеристику особистості, яка ґрунтується на поєднанні сукупності знань, умінь, навичок і особистісних якостей, які забезпечують ефективну, етичну та результативну взаємодію майбутнього вчителя історії під час спілкування з іншими учасниками освітнього процесу.

У ході аналізу науково-педагогічного досвіду виокремлено фактори, які ускладнюють здобуття знань в умовах змішаного навчання, зокрема: недостатня або обмежена соціальна взаємодія, складнощі у мотивації студентів, технологічні бар'єри та труднощі, недостатня сформованість навичок для самостійного навчання, обмежені можливості або відсутність практичного навчання.

Також визначено та теоретично обґрунтовано аспекти комунікативної культури, до яких нами віднесено: вербальну культуру; невербальну комунікацію; емпатію та емоційний інтелект; етику спілкування; міжкультурну компетентність; критичне мислення.

Схарактеризовано доцільність застосування онлайн-ресурсів (програм для проведення онлайн-відеоконференцій, завдяки яким можна організувати групову роботу під час занять; інтерактивних дошок та плакатів, ментальних карт – для проведення спільної діяльності здобувачів під час виконання завдань; мобільних месенджерів – для організації зворотного зв'язку між здобувачами та викладачами при участі в різних видах діяльності) для формування культурної комунікації майбутніх вчителів історії в умовах змішаного навчання у поєднанні з проблемними та інтерактивними методами навчання під час лекційних та практичних занять, проєктної діяльності та виконання самостійних робіт.

Доведено актуальність цього дослідження та зазначено, що для змішаного навчання важливо встановити баланс інтеграції технологій навчання між онлайн- і офлайн-елементами для формування комунікативної культури майбутніх вчителів історії.

У роботі визначено подальший перспективний напрямок майбутніх наукових розвідок у встановленні педагогічних умов формування комунікативної культури майбутніх вчителів історії та перевірки їх дієвості.

Ключові слова: комунікативна культура, майбутні вчителі історії, змішане навчання, цифрові технології, онлайн-ресурси,

електронні завдання, проблемні методи навчання, інтерактивні технології.

The article analyzes the significance of the concept of cultural communication and defines it as a complex characteristic of an individual based on the combination of knowledge, skills, abilities, and personal qualities that ensure effective, ethical, and productive interaction of a future history teacher in communication with other participants in the educational process.

Through the analysis of scientific and pedagogical experience, factors complicating the acquisition of knowledge in the context of blended learning were identified, including: insufficient or limited social interaction, challenges in motivating students, technological barriers and difficulties, inadequate development of self-directed learning skills, and limited opportunities or lack of practical training.

The article also identifies and theoretically substantiates aspects of communicative culture, which include: verbal culture, non-verbal communication, empathy and emotional intelligence, communication ethics, intercultural competence, and critical thinking.

The appropriateness of using online resources for forming cultural communication among future history teachers in the context of blended learning is characterized. These resources include programs for conducting online video conferences (enabling group work during lessons), interactive whiteboards and posters, and mind maps (for collaborative activities during task performance). Mobile messengers are suggested for organizing feedback between learners and instructors in various types of activities. These resources should be combined with problem-solving and interactive teaching methods during lectures, practical classes, project work, and independent tasks.

The relevance of this study is demonstrated, highlighting the importance of establishing a balance in integrating online and offline learning elements for the development of communicative culture among future history teachers in blended learning.

The paper outlines a prospective direction for future research, which involves establishing pedagogical conditions for the formation of communicative culture among future history teachers and verifying their effectiveness.

Key words: communicative culture, future history teachers, blended learning, digital technologies, online resources, electronic tasks, problem-based teaching methods, interactive technologies.

УДК 378.018.4:94]:316.77

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.1.31>

Цюра М.С.,

аспірант кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні виклики в українському суспільстві, пов'язані спочатку з жорсткими карантинними обмеженнями, спричиненими пандемією Covid-19, а потім повномасштабним вторгненням агресора призвів до переорієнтації

освітнього процесу в режим онлайн. Необхідність переходу до дистанційного або змішаного формату навчання співпала зі швидким темпом інформатизації, що в свою чергу, допомогло освітянам швидко адаптуватися до нових умов роботи.

Відкритий доступ до деяких онлайн-платформ, таких як: «Moodle», «Classroom», для організації

освітнього процесу та «GoogleMeet», «Zoom» для організації онлайн-конференцій в реальному часі, у складний час сильно підтримав освітян.

Проте не зважаючи на пристосування до нових умов роботи та навчання, викладачі та учні зіткнулися з низкою проблем, які негативно впливають на якість освіти та успішність здобувачів освіти в цілому.

До факторів, які ускладнюють здобуття знань науковці відносять: обмежену соціальну взаємодію, складнощі у мотивації студентів, технологічні бар'єри та труднощі, недостатністю сформованість навичок для самостійного навчання, обмежені можливості або відсутність практичного навчання [1].

На нашу думку, головною проблемою змішаного навчання є недостатня жива комунікація, що спричиняє труднощі при безпосередньому спілкуванні між викладачами та здобувачами, налагодження довірливої атмосфери в колективі, а для майбутніх вчителів історії ще й відсутність належної культурологічної складової, яка є важливим аспектом підготовки носіїв культурної ідентичності й історичної спадщини народу, а також формування національно-духовних цінностей свого народу і людства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій підтверджує думку, що сьогодні формування комунікативної культури є актуальною проблемою в педагогіці, особливо при підготовці майбутніх вчителів.

Різні аспекти комунікативної культури майбутніх вчителів досліджували А. Ашиток, Л. Варга, В. Геращенко, Т. Денищиц, Дубляк, Г. Маринченко, С. Моцак, А. Струк та ін.

На переконання дослідниць А. Струк та О. Дубляк, комунікативна культура безпосередньо впливає на процес соціалізації з чим важко не погодитись. Поняття «комунікативна культура» дослідниці асоціюють з подібними категоріями: комунікативні вміння та знання, комунікативні здібності, мовна культура, комунікативна компетентність, комунікативна поведінка; комунікативна активність; комунікативний потенціал, комунікативні властивості, мовний етикет, комунікативні традиції [2, с. 42], комунікація та спілкування, професійно-педагогічна комунікація, педагогічно-професійна культура педагога, сукупність норм, правил, що регулюють процес спілкування [3, с. 10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Якщо в звичайному освітньому середовищі встановлення комунікації є звичайним природнім процесом, то в умовах змішаного навчання потребує використання різних допоміжних засобів для її налагодження. Важливо встановлювати саме культурну комунікацію на всіх рівнях під час освітнього процесу, особливо

в онлайн середовищі. Слід звернути увагу, щодо професійних обов'язків вчителів згідно професійного стандарту вчителя входять: формування громадянської активності, стійкості, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови», що є особливо дотичним до діяльності вчителів історії [4].

В сучасних дослідженнях мова йде про необхідність формування культурної компетентності майбутнього вчителя історії саме з позиції компетентнісного підходу, спираючись на концепцію Нової української школи [1], та інші нормативні документи. Ми погоджуємося з цією думкою, проте в сучасних реаліях, на наш погляд, слід більшої уваги приділити методам і засобам, які є найбільш дієвими в умовах змішаного навчання для формування відповідних компетенцій. Тому ми вбачаємо за необхідне дослідити впливу цифрових технологій на формування культурної компетентності.

Мета статті визначити суть поняття та ключові аспекти комунікативної культури майбутніх вчителів історії та проаналізувати способи застосування цифрових ресурсів, які доцільно застосовувати для формування культурної компетентності майбутніх вчителів історії у форматі змішаного навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зважаючи на аналіз існуючих наукових досліджень, ми вважаємо, що комунікативна культура є комплексною характеристикою особистості, яка ґрунтується на поєднанні сукупності знань, умінь, навичок і особистісних якостей, які забезпечують ефективну, етичну та результативну взаємодію майбутнього вчителя історії під час спілкування з іншими учасниками освітнього процесу.

Суть цього поняття охоплює різноманітні аспекти комунікації, включаючи вербальне, невербальне та письмове спілкування, а також здатність вибудовувати діалог, співпрацювати, вирішувати конфлікти та адаптуватися до різних соціокультурних контекстів.

До основних аспектів комунікативної культури майбутніх вчителів історії, на нашу думку, можна віднести:

– вербальну культуру, яка полягає в здатності чітко, логічно та грамотно висловлювати свої думки в усній або письмовій формі, враховуючи цільову аудиторію;

– невербальну комунікацію, що ґрунтується на вмінні використовувати мову жестів, міміку, інтонацію, зоровий контакт для передачі емоцій та підтексту (що досить важко передати в дистанційному форматі);

– емпатію та емоційний інтелект, що ґрунтуються на здатності розуміти почуття, переживання та позицію співрозмовника, що сприяє створенню відкритого діалогу та атмосфери довіри;

– етику спілкування, що полягає у дотриманні моральних норм і правил встановлення комунікації, включаючи повагу до співрозмовника, толерантність, коректність у висловлюваннях;

– міжкультурну компетентність, що полягає у здатності ефективно взаємодіяти з людьми з різних культур, враховуючи їхні мовні, соціальні та культурні особливості, крім того орієнтуватися в історичному розвитку інших країн, народів та відповідно знати їхні особливості;

– критичне мислення, що ґрунтується на умінні аналізувати та оцінювати інформацію, брати участь у конструктивній дискусії, переконувати аргументовано, використовуючи історичні факти, хронологію подій.

Комунікативна культура є дійсно важливою складовою професійної культури, особливо вчителів історії, де спілкування відіграє ключову роль не тільки на етапі пасивного отримання знань, а й у самому процесі навчання. Коли відбувається діалог або полілог під час практичних занять, здобувач освіти має вміти висловити свою думку, довести її, обґрунтувати, пояснити, але при цьому зробити це толерантно, з повагою до співрозмовників, що в майбутньому допоможе встановлювати продуктивну взаємодію зі своїми учнями, колегами, батьками, сприяючи ефективності навчального процесу.

У диджиталізованому просторі досить важко обійтися без додаткових ресурсів, які б допомагали освітянам організувати освітній процес в умовах змішаного навчання. На наше переконання, використання цифрових ресурсів, навіть для формування комунікативної культури, є обов'язковим, що дещо оживляє навчальний процес і додає йому більшої інтерактивності.

У дидактиці вищої школи, не зважаючи на форму навчання, використовуються традиційні та цифрові методи навчання: аудиторні лекції, семінари, практичні заняття у поєднанні з мультимедійними ресурсами (презентаціями, схемами, картами, документами) та онлайн-ресурсами та платформами для виконання завдань, самостійного навчання та створення власних проєктів здобувачами.

Звичайне використання викладачем мультимедійної презентації під час занять уже втрачає ефект несподіванки й цікавої подачі матеріалу. Презентація призначена для візуального представлення матеріалу та спрощення сприйняття складних тем. Презентація в умовах змішаного навчання, є обов'язковим атрибутом лекційного заняття.

Для того щоб у майбутніх вчителів історії під час навчання дійсно формувалася культурна комунікація слід застосовувати різноманітні онлайн-ресурси, зокрема інтерактивні дошки, плакати та різні електронні завдання, створені засобами

цифрових ресурсів. З їхньою допомогою можна втілювати інтерактивні підходи до викладання історії: здійснення віртуальних турів історичними місцями, віртуальних експозицій, створення симуляцій подій та інтерактивних карт для кращого засвоєння матеріалу та налагодження комунікації під час виконання та обговорення таких завдань.

Студенти повинні вміти використовувати онлайн-технології для пошуку, аналізу та презентації історичних матеріалів. Для того щоб такий вид діяльності сприяв формуванню саме культурному спілкуванню майбутніх вчителів доцільно застосовувати спільну роботу в групах для реалізації активної співпраці над виконанням проєкту або створення віртуального туру, історичної подорожі тощо. Для цих цілей. На наше переконання, доцільно використати онлайн-дошку «Genially» завдяки якій можна створити інтерактивні презентації, плакати з під'єднанням інших онлайн-ресурсів завдяки посиланням. Позитивним моментом цієї дошки є функція спільного доступу до ресурсу й одночасної спільної роботи над проєктом кількох виконавців.

Крім того, під час такої роботи відбувається інтенсивне групове обговорення проєкту у спеціальних форумах, або чатах мобільних меседжерів, що призводить до створення комунікативного середовища.

На переконання Г. Маринченко та С. Моцак застосування спільного чату зі здобувачами освіти сприяє формування комунікативної компетентності майбутніх вчителів історії, а також дозволяє встановити швидкий зворотний зв'язок з учасниками освітнього процесу [5, с. 59].

Використання цифрових інструментів (Zoom, GoogleMeet, Microsoft Teams) дозволяє проводити синхронне навчання, що сприяє розвитку комунікативних навичок та допомагає формувати навички міжособистісного спілкування під час виконання завдань в міні групах. Наприклад, завдання: «Провести аналіз історичних джерел за допомогою цифрових інструментів» сприяє формуванню навичок критичного мислення, розвитку комунікативних навичок.

Як показує практика, при спілкуванні в Zoom або GoogleMeet у здобувачів проходить страх комунікації, з'являється пізнавальний інтерес при обговоренні цікавих питань, формується зібраність та зосередженість на спільній меті під час виконання завдань. Під час участі в дискусіях, обговореннях, до яких залучаються всі здобувачі відбувається руйнування бар'єрів комунікації (комунікативних, психологічних, соціокультурних), що теж має важливе значення для формування комунікативної культури майбутніх вчителів історії.

Крім того, під час онлайн-занять можна формувати культурну комунікацію майбутніх вчителів історії завдяки проблемним методам при

обговоренні важливих питань. З цією метою доцільно організовувати дискусії під час практичних занять, застосовувати метод відкритого мікрофону також активно застосовувати інтерактивні форми навчання: рольові ігри, історичні симуляції подій тощо.

На думку Л. Варги, метою інтерактивного навчання є забезпечення такого освітнього процесу, який дозволяє здобувачам освіти розкривати та розвивати власні комунікативні здібності, а також розуміти особливості комунікативної взаємодії. Завдання викладачів у цьому контексті – створити умови, які мотивують здобувачів до усвідомленої потреби в спілкуванні, де вони будуть активно залучені до освітнього процесу та прагнутимуть досягати поставлених результатів. Важливим є також створення атмосфери співпраці, стимулювання самостійної діяльності, розвитку творчого мислення тощо. При цьому формування комунікативної культури під час використання інтерактивних технологій навчання має ґрунтуватися на діяльнісному, особистісно-орієнтованому та компетентнісному підходах [6, с. 16].

Головне, щоб у такому форматі кожен здобувач міг висловити свою думку і навести аргументи. Такі методи навчання вчать поважати співрозмовника, розвивають вміння слухати, виховують толерантність та соціальну активність.

Майбутнім історикам важливо вміти аналізувати події та встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Для реалізації таких завдань і представлення їх широкому загалу для пояснення та обговорення доцільно застосовувати ментальні карти, які представлені в десктопних (XMind) версіях і у вигляді онлайн застосунків (Coggle.it, Mindly).

З допомогою цих застосунків можна встановлювати хронологічні схеми, вибудовувати послідовність подій, представляти інформацію в короткій схематичній формі, а головне на прикладі цих завдань проводити пояснення та обговорення історичних фактів, подій, формуючи комунікативну культуру здобувачів.

Для вчителів історії, як зазначалося вище, важливо не просто володіти певним набором якостей культурної комунікації, а й вміти ретранслювати цю компетентність у своїй майбутній професійній діяльності та вчити власним прикладом майбутнє покоління учнів.

Висновок. Змішане навчання в підготовці майбутніх учителів історії створює умови для формування комунікативної культури при поєднанні теоретичних знань із практичними навичками у процесі активної взаємодії здобувачів. Крім того, у сучасному процесі навчання важливо застосовувати цифрові ресурси для візуалізації навчального матеріалу, а також виконання електронних завдань, незважаючи на форму навчання. У свою

чергу результати нашого дослідження свідчать, що онлайн-ресурси стають чудовими допоміжними засобами для реалізації проблемних і інтерактивних методів навчання, які дозволяють якісно й цікаво проваджувати освітній процес і при цьому дійсно формувати різні складові культурної комунікації майбутнього вчителя історії під час лекційних та практичних занять, при виконанні самостійної роботи, участі в проектній діяльності тощо.

Для формату змішаного навчання важливо встановити баланс інтеграції технологій навчання між онлайн- і офлайн-елементами для формування комунікативної культури майбутніх вчителів історії. З цією метою вважаємо за доцільне визначити та дослідити педагогічні умови навчання, в яких здобувачі найбільш ефективно зможуть формувати комунікативну культуру.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Змішане навчання: як організувати якісний освітній процес в умовах війни. Нова українська школа. Веб-сайт. URL: <https://nus.org.ua/articles/zmishane-navchannya-yak-organizuvaty-yakisnyj-osvitnij-protses-v-umovah-vijny/> (дата звернення: 02.12.2024).
2. Струк А. В., Дубляк О. О. Особливості формування комунікативної культури молодших школярів у освітньому процесі початкової школи. *Інноваційна педагогіка*. 2023. Вип. 65. Том 2. URL: http://innovpedagogy.od.ua/archives/2023/65/part_2/7.pdf (дата звернення: 12.11.2024).
3. Ясько О.М. Формування комунікативної культури майбутніх учителів іноземних мов засобами ресурсу інтернет : автореф. 13.00.04. Старобільськ, 2017. с. 20. URL: <https://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/1747/Yasko.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 12.11.2024).
4. Про затвердження професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», що додається : Наказ М-ва розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (Мінекономіки) від 23 грудня 2020 р. № 2736. URL: https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2020/12/Nakaz_2736.pdf (Дата звернення: 16.11.2024).
5. Г. М. Маринченко С. І. Моцак. Формування комунікативної компетентності майбутніх вчителів історії в умовах дистанційної освіти: інноваційні технології та методи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2022. № 81. С. 58–64. URL: <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2022.81.9> (Дата звернення: 03.12.2024).
6. Варга Л. І. Предметно-методична компетентність. Особливості формування комунікативної культури майбутніх учителів засобами інтерактивних технологій. *Наука і освіта*. 2015. № 9. С. 15–19. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NiO_2015_9_5 (Дата звернення: 05.12.2024).